

Таким образом, выявленные трудности и факторы, препятствующие формированию осязательной деятельности, подтверждают необходимость проведения коррекционных мероприятий, направленных на её развитие и совершенствование у исследуемой категории детей.

Список використаних джерел

1. Унт И.Э. Психолого-педагогическое изучение аномальных детей и вопросы коррекционной работы. Тарту, 1985.С. 78.
2. Тупоногов Б.К. Учет офтальмологических рекомендаций при организации учебно-воспитательной работы с учащимися, имеющими зрительный дефект // Дефектология. 1998. № 5. С. 58-63.

The article examines the role and influence of tactile activities as a major factor in improving its totally blind younger students.

Keywords: tactile activities, educational opportunities for tactile perception.

Отримано 28.2. 2012

УДК 372.46:81233

І. І. Глущенко

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ АКТУАЛІЗАЦІЇ ЛЕКСИЧНОГО ДОСВІДУ УЧНЯМИ ІЗ ЗПР

Розглядається проблема актуалізації лексичного досвіду молодшими школярами із ЗПР. Проаналізовані та визначенні основні причини та труднощі процесу актуалізації лексичних одиниць у школярів зазначеної категорії.

Ключові слова: затримка психічного розвитку (ЗПР), лексичне значення слова, актуалізація лексичних одиниць, молодший шкільний вік.

Рассматривается проблема актуализации лексического опыта младших школьников с задержкой психического развития. Проанализированы и определены основные причины и трудности

процесса актуализации лексических единиц у школьников этой категории.

Ключевые слова: задержка психического развития (ЗПР), лексическое значение слова, актуализация лексических единиц, младший школьный возраст.

Важливою умовою успішного шкільного навчання є формування в учнів достатнього рівня мовленнєвих знань, умінь та навичок, які б забезпечили якісне сприймання ними навчального матеріалу, що подається у вербальній формі. Ці завдання є пріоритетними для всіх галузей корекційної освіти дітей з порушеннями психофізичного розвитку, але особливої актуальності вони набувають у контексті навчання та виховання учнів із затримкою психічного розвитку (ЗПР) [2, 3, 5].

Проте у практиці логопедичної роботи труднощі актуалізації словника у дітей названих категорій досліджені недостатньо, хоч саме використання лексичних одиниць мови в актах породження мовлення найповніше демонструють тісний взаємовплив між недоліками інтелектуального та мовленнєвого розвитку [2]. Труднощі актуалізації словника, у дітей із затримкою психічного розвитку, за визначенням С. В. Зоріної, Р. І. Лалаєвої, Н. В. Серебрякової, викликані такими факторами: порушенням нервових процесів у корі головного мозку; недорозвиненням операції порівняння та узагальнення; слабкістю процесів диференційованого гальмування; низьким рівнем сформованості вербально-логічного мислення; недостатньою активністю пошуку слів; труднощами формування семантичних полів та організації лексичної системності [1].

Враховуючи вище зазначене, метою нашого дослідження було визначення особливостей сформованості та можливих механізмів порушення актуалізації лексичних одиниць, що забезпечують уміння будувати власне висловлювання та оволодіння учнями знаннями з предметів мовного циклу.

Для досягнення мети учням із (ЗПР) було запропоновано виконати такі завдання:

- завдання 1: вільна актуалізація слів протягом певного часу;
- завдання 2: актуалізація за заданим семантичним центром.

Дослідження будувалося на припущенні про те, що затриманий розвиток пізнавальної діяльності та особливості перебігу мислительних операцій відбиваються на недорозвитку тих специфічних механізмів мовлення, які визначають рівень актуалізації лексичних одиниць у процесі мовленнєвої діяльності.

За допомогою завдання 1 вивчалася здатність учнів із ЗПР вільно актуалізувати лексичні одиниці протягом певного часу (1 хвилина). У

оцінюванні результатів зверталась увага на латентний період реакції, кількість та якість актуалізованих слів.

Інструкція: "Протягом однієї хвилини назви якомога більше слів". Якщо діти під час відповіді швидко зупинялися, їм надавалися стимульні питання („Подумай, які ще слова?"), які допомагали дитині зосередитися на завданні та збуджували актуалізацію слів.

Визначити кількість і якість слів, актуалізованих дітьми із ЗПР, за заданим семантичним центром ми намагалися за допомогою завдання 2. У її виконанні учням необхідно було назвати слова, які, на їх думку, підходять до запропонованого. Як стимульні слова вживали слова конкретного значення та родові поняття з різним рівнем узагальнення. Це дозволяло об'єктивно оцінити вміння учнів актуалізовувати у власному мовленні лексичні одиниці різного ступеню складності.

Учням необхідно було назвати слова, які, на їх думку, підходять до запропонованого. Як стимульні слова вживали слова конкретного значення та родові поняття з різним рівнем узагальнення. Рекомендований мовленнєвий матеріал:

– слова конкретного значення: *тарілка, книга, дерево, пташка, зірка, кішка, лелека, щука, чоботи, яблуко;*

– родові поняття з низьким рівнем узагальнення: *професії, іграшки, овочі, меблі, дикі тварини, свійські птахи, квіти, ягоди, комахи, робочі інструменти;*

– родові поняття з вищим рівнем узагальнення: *рослини, їжа, тваринний світ, речі, предмети побуту, транспорт.*

У разі необхідності учням надавалася допомога:

– допоміжні питання: „Який?, Для чого?, Що робить?", які стимулювали розумову діяльність.

Нижче ми пропонуємо розглянути особливості відповідей учнів із ЗПР на визначені завдання. Результати відображені в таблиці 1.

Оцінюючи результати дослідження вільної актуалізації (завдання 1), ми враховували кількість актуалізованих учнями контрольної групи лексичних одиниць, вона становила від 10 до 22 слів.

Якість та кількість актуалізованих лексичних одиниць дітьми із ЗПР потребує обговорення. 43,7% учнів із ЗПР (відповідно норма 91,5%) під час виконання завдання актуалізовували слова одного семантичного ряду. Кількість словесних реакцій була в межах 10-12 слів. Досконалий перебіг розумових процесів учнів цієї групи дав їм змогу якісно відтворити існуючі логіко-семантичні зв'язки й відношення між словами. Такі відповіді вказують на достатній рівень сформованості лексичної системності в дітей цієї групи. Різниця між кількістю актуалізованих слів учнями контрольної та експериментальної групи пояснюється недостатньою мовленнєвою активністю дітей та обмеженим словниковим запасом, особливо лексичних одиниць, виражених прикметником і дієсловом.

29,1% учнів актуалізували лексичні одиниці, незалежні від оточуючого середовища та не пов'язані між собою логіко-семантичними відношеннями. Кількість названих слів була обмежена і складала 5-8 слів. Стимульні питання збільшили кількість лексичних пропозицій лише на 1-2 одиниці. Учням не вдалося відтворити лексичні одиниці, поєднані між собою певними лексичними зв'язками. Усе це свідчить про недосконало сформовану лексичну системність та недостатню активність пошуку слів у межах одного семантичного поля.

27,2% учнів із ЗПР, відповідаючи, лише перераховували предмети які знаходилися поруч у кімнаті. Кількість пропозицій була досить великою (12-15 слів), більшість представлених слів визначались іменниками, латентний період був у межах 10-20 секунд. Отже, діти цієї групи вибирають найлегший шлях актуалізації слів, перераховуючи предмети оточення.

Таким чином, недостатня сформованість лексичної системності, недосконалість функціональних зв'язків між словами, відсутність достатньої мовленнєвої активності та обмеженість словникового запасу дітей із ЗПР не дозволяють їм достатньою мірою актуалізувати лексичні одиниці, поєднані між собою різними логіко-семантичними відношеннями. Треба зазначити, що характер актуалізованого лексичного матеріалу протягом виконання проби підтверджує дані багатьох дослідників про переважання в активному словнику дітей із ЗПР слів, виражених іменником, і досить обмежену кількість прикметників [5].

Таблиця 1

Результати виконання завдання на визначення вміння дітей із ЗПР актуалізувати лексичні одиниці у власному мовленні у %

Характер відповіді		Завдання			
		1	2		
			I	II	III
Самостійно якісне актуалізування		43,7	73	60,3	27
Самостійна неякісна актуалізація		56,3	27	29,3	-
Відповідь після допомоги	Спрямування уваги на завдання	- ¹	-	10,4	62,6
	Відсутність відповіді	-	-	-	10,4

Примітка: I – актуалізація відносно конкретного значення слова; II – актуалізація відносно родового поняття низького рівня узагальнення; III – актуалізація відносно родового поняття більш високого рівня узагальнення.

Примітка: ¹ – цей вид допомоги в пробі не використовувався

Оцінюючи виконання завдання завдання 2, ми мали на меті визначити залежність кількості та якості актуалізованих одиниць від семантичної складності понять. Як критерії в оцінюванні відповідей ми враховували кількість актуалізованих слів учнями контрольної групи (5-8).

Найбільшу кількість лексичних одиниць було названо у відповідь на слова – стимули конкретного значення. 73% дітей (відповідно норма 100%) назвали від 7 до 10 слів. 27% учнів на кожне конкретне слово визначили досить обмежену кількість лексичних одиниць (1-5).

Охарактеризувавши якість актуалізованих слів, було визначено, що на слова-стимули конкретного значення учні в основному актуалізовували слова, виражені іменниками та дієсловами, оскільки вони присутні в активному словнику та найчастіше використовуються дитиною у власній мовленнєвій діяльності, що відбивається на кількості актуалізованих слів. Цим пояснюється те, що при відносній легкості цього завдання для учнів із ЗПР кількість актуалізованих слів досить обмежена.

На слова-стимули, що є родовими поняттями низького рівня узагальнення, самостійна актуалізація слів була менш продуктивною і склала від 5 до 8 лексичних одиниць. Виконуючи завдання, учні використовували значну кількість іменників та дієслів. Такі результати показали 60,3% учнів.

Для виконання цієї частини завдання 39,7% учнів потребували допомоги педагога. 10,4% учнів цієї групи дали неадекватні відповіді, такі результати можуть бути пов'язані з власними асоціаціями. Стимульні питання допомогли школярам зосередитися, активізувати увагу та назвати слова, які поєднані із запропонованим лексико-семантичними зв'язками, однак, кількість слів була незначною (від 2 до 4 лексичних одиниць) із значним переважанням слів, визначених іменником та дієсловом.

Найбільш чітко залежність процесу актуалізації від засвоєння лексичних понять відбивають результати виконання завдання, спрямованого на визначення слів за семантичним центром, який визначався родовими поняттями більш високого рівня узагальнення. Самостійно якісні відповіді були більш обмеженими. Тільки 27% учнів визначили без допомоги від 3 до 6 лексичних одиниць. 62,6% учнів дали відповіді (1-3 слова) тільки після стимульних питань. На нашу думку, слабкий функціональний зв'язок родових понять вищого рівня узагальнення з конкретними поняттями не дозволяє учням без допомоги актуалізувати достатню кількість лексичних одиниць.

Спостерігався незначний відсоток (10,4%) відсутності відповіді, учні не змогли навіть після допоміжних питань актуалізувати необхідні слова. Це вказує на те, що вони повною мірою не розуміють зміст

поняття і, як наслідок, не можуть пов'язати його з конкретними лексичними одиницями.

Названі порушення передусім пов'язані з недосконалим функціонуванням лексичної системності, порушенням функціонування вербальної сітки, нестабільністю словесних зв'язків та з недостатнім рівнем сформованості тих мислительних операцій, що забезпечують оволодіння семантикою мовних знаків. Результати якісного аналізу відповідей дітей багато в чому нагадують результати, отримані при дослідженні рівня конкретизації родових понять низького рівня узагальнення, і в цілому підтверджують загальну закономірність прояву особливостей мовленнєвого розвитку школярів із ЗПР.

Підводячи підсумки дослідження, ми хочемо відзначити, що одними з основних причин, які негативно впливають на успішність актуалізації лексичних одиниць учнями із ЗПР, є збідненість, недиференційованість системних уявлень про оточуючий світ, обмеженість словникового запасу дієслів та прикметників та недостатній рівень сформованості лексичної системності.

Недостатньо результативне виконання діагностичних завдань, обумовлене труднощами концентрації уваги до мовленнєвої інструкцією та недостатньою мовленнєвою активністю учнів.

Результати нашого дослідження підтверджують недостатню сформованість лексичної системності, що спричиняється затриманим розвитком та недостатньо злагодженою роботою всіх функціональних механізмів пізнавальної й мовленнєвої діяльності, обмеженістю лексичного запасу та рівня знань оточуючої дійсності.

Недосконалість лексичної сторони мовлення створює перешкоди для успішного засвоєння дітьми із ЗПР шкільної програми, формування в них міцних усвідомлених знань. Це вимагає розробки адекватних методів корекції у зазначеної категорії дітей, яка б враховувала виявлені особливості засвоєння лексичного та психологічного значення слова.

Отже, сукупність отриманих діагностичних даних указує на необхідність організації адекватної логопедичної допомоги школярам із ЗПР в умовах шкільного логопедичного пункту. У більшості випадків попередня логопедична робота з дітьми визначеної категорії проводилася без достатнього врахування сучасних наукових досліджень про особливості формування лексичної сторони мовлення, тому виникає необхідність у розробці змісту й методики корекційно-розвивального навчання, спрямованого на подолання виявлених порушень, з урахуванням особливостей пізнавальної діяльності дітей із затримкою психічного розвитку з урахуванням виявлених недоліків мовленнєвого розвитку та їх психологічних механізмів.

Список використаних джерел

1. Лалаева Р. И. Нарушения речи и их коррекция у детей с задержкой психического развития / Р. И. Лалаева, Н. В. Серебрякова, С. В. Зорина. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 304 с. (Учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений).
2. Лурия А. Р. Язык и сознание / А. Р. Лурия. – М. : Изд-во МГУ, 1979. – 307 с. [Под ред. Е. Д. Хомской].
3. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность / А. А. Леонтьев. – М. : Просвещение, 1969. – 212 с.
4. Рідна мова: [Підруч. для підготов. Кл. спец. загальноосвіт. шк інтенс. пед. корекції / Н. В. Ляшенко, Т. Ф. Марчук]. – К. : Богдана, 2005. – 160 с.
5. Собонович Е. Ф. Психолінгвістическа структура речевої діяльності і механізми її формування / Е. Ф. Собонович. – К. : ІЗМН, 1997. – 44 с.

It is considered the problem of the actualization of the lexical experience of the pupils of the primary school age with the development delay of speech. The main reasons and difficulties of the process of the actualization of the lexical unities have been analyzed and identified in the certain category of children.

Keywords: development delay of speech, actualization of the lexical, pupils of the primary school age.

Отримано 28.2.2012

УДК 376 - 056.26:34

О.І. Дмитрієва

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ПРАВОВИХ ПЕРЕКОНАНЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

У статті розглядаються дослідження деяких аспектів формування правових переконань старшокласників з порушеннями слуху в умовах спеціальної школи.

Ключові слова: правове виховання, старшокласники з порушеннями слуху, правові переконання, правова свідомість.